

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XIV (2016)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.14.19

Ewa Piotrowska

Biblioteka nauczycielska w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1850–1914)

Szkoły Nowodworskie to pierwsza na ziemiach polskich publiczna szkoła średnia o charakterze świeckim. Powstała w roku 1588. Instytucja od początku swego istnienia często zmieniała nazwę. Obecnie jest to I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego. Patron żył w latach 1544–1625, był dworzaninem króla Zygmunta III Wazy i twórcą wieczystej fundacji na rzecz szkoły. W drugiej połowie XIX wieku do placówki, wówczas nazywanej Gimnazjum św. Anny, uczęszczali m.in. Józef Conrad Korzeniowski, Jan Matejko, Lucjan Rydel, Józef Szujski, Stanisław Tarnowski, Stanisław Wyspiański oraz Stanisław Estreicher, który wspominał, że w tym czasie szkoła „była przepojona na wskroś duchem patriotycznym i silnie w tym kierunku nastawiona. Uczyła kultu tradycji historycznej, a wśród niej kultu poezji romantycznej”¹. Do roku 1857 Gimnazjum św. Anny było jedyną tego typu szkołą w Krakowie. Humanistyczny charakter placówki oraz wysoki poziom nauczania uzależnione były w dużym stopniu od dobrze funkcjonującej biblioteki szkolnej. Dyrekcja i grono nauczycieli doceniło rolę książki w dziedzinie upowszechniania nauki. Utworzono w szkole zaplecze w postaci zasobnego księgozbioru, w którym systematycznie gromadzono najbardziej wartościowe pozycje, wykraczające w niejednym przypadku poza wymogi oficjalnego programu nauczania i wpływające na rozwój świadomości uczniów oraz doskonalenie kadry profesorskiej. W omawianym okresie w szkole funkcjonowała biblioteka dla młodzieży oraz biblioteka nauczycielska, będąca przedmiotem niniejszych rozważań.

Opieka władz zwierzchnich nad szkołą i jej księgozbiorem

Ogólne zarysy funkcjonowania gimnazjów galicyjskich i ich bibliotek wyznaczały ustawy i programy szkolne oraz zarządzenia i okólniki wydawane przez zwierzchnie władze oświatowe, a mianowicie Ministerstwo Wyznań i Oświecenia w Wiedniu oraz Radę Szkolną Krajową we Lwowie. W latach 50. XIX w. władze austriackie rozpoczęły systematyczne germanizowanie szkolnictwa. W 1852 roku językiem

---

¹ S. Estreicher, *Lata szkolne Stanisława Wyspiańskiego*, Kraków 1933, s. 23.

wykładowym został niemiecki, a tylko nieliczne przedmioty mogły być prowadzone w języku ojczystym. Po uzyskaniu przez Galicję autonomii ustawą z 1867 roku język polski stał się ponownie językiem wykładowym we wszystkich szkołach i na wszystkich lekcjach².

Zarząd administracyjny nad placówkami naukowymi sprawowała Rada Szkolna Krajowa, która zwracała szczególną uwagę na problem czytelnictwa wśród uczniów i nauczycieli oraz czuwała nad prawidłowym rozwojem księgozbiorów szkolnych. W 1875 roku poleciła wszystkim szkołom średnim publikowanie drukiem sprawozdań z działalności, w których dyrektor podawał dokładne informacje o aktualnym stanie zbiorów naukowych, w tym też biblioteki. Część piśmiennictwa trafiała do biblioteki Gimnazjum św. Anny z wyraźnej inspiracji Rady Szkolnej Krajowej, która wzięła na siebie obowiązek kształtowania zasad polityki gromadzenia zbiorów i formowania profilu bibliotek szkolnych. Ingerencja odgórna przy kompletowaniu księgozbioru polegała na wydawaniu dużej ilości reskryptów i okólników. Szkoła była zobowiązana do nabywania tych książek, które zaleciły jej władze. Niezależnie od tego gimnazjum mogło pozyskiwać inne pozycje według własnych upodobań, ale wykazy proponowanych nabytków musiały być uprzednio zaakceptowane przez resort oświaty. Wprowadzono na stałe zwyczaj akceptowania przez Radę Szkolną Krajową odpisów inwentarzy, zawierających imienny wykaz całorocznego wpływu zbiorów do biblioteki szkolnej. Natomiast w przypadku wykreślenia z inwentarzy środków naukowych zniszczonych lub zużytych, dyrekcja szkoły zobowiązana była dostarczać Radzie wykaz ubytków³. Wydatki pieniędzy z funduszu, który przeznaczono na zbiory naukowe szkoły, nie mogły być czynione bez uprzedniego zezwolenia Rady. W związku z tym zobowiązano dyrektora szkoły, aby na początku roku szkolnego podawał spis potrzeb i kosztów. Dyrektor zgłaszał do aprobaty wykazy proponowanych zakupów i dopiero po uzyskaniu akceptacji mógł nabyć je do biblioteki⁴.

Rada Szkolna Krajowa wydawała szereg szczegółowych zarządzeń odnoszących się do księgozbiorów szkolnych. I tak w 1872 roku rozporządzenie Rady wzywało „Dyrekcję, by zarządziła co potrzeba względem spisania inwentarza zbiorów naukowych znajdujących się w tutejszym przechowaniu [...] i przedłożyła ten inwentarz potwierdzony przez całe grono nauczycielskie Radzie Szkolnej Krajowej najdalej pod koniec marca 1872”⁵. Inwentarze miały być sporządzone w trzech równobrzmiących egzemplarzach (dla Rady Szkolnej Krajowej, dyrekcji i zawiadowcy zbioru), a co roku należało na osobnych arkuszach dołączać do rocznych rachunków odpisy inwentarzy z funduszy zbiorów naukowych, zawierające nabytki ostatniego roku. Rada Szkolna Krajowa zajmowała się także sprawami finansowania zbiorów szkolnych. W 1878 roku wydała rozporządzenie dotyczące opłat wnoszonych

---

² M. Baranowski, *Przepisy praktyki szkolnej obejmujące zbiór ustaw szkolnych krajowych i państwowych, regulamin, nowe plany naukowe dla szkół ludowych pospolitych i wydziałowych, statut organizacyjny nauki dopełniającej i przegląd najważniejszych rozporządzeń władz szkolnych*, Lwów 1898, s. 10.

³ Archiwum Narodowe w Krakowie. Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie [AN Kraków. GLN]. *Akta administracyjne 1890–1894*. Sygn. GLN 39, k. 7.

⁴ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1848–1893*. Sygn. GLN 2–13; AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1847–1911*. Sygn. GLN 23–46.

⁵ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1869–1873*. Sygn. GLN 33, k. 517.

przez uczniów, które wyznaczało jako datek na zbiory naukowe, 1 zł rocznie od każdego bez wyjątku gimnazjalisty⁶.

Duża liczba wydawanych corocznie szczegółowych rozporządzeń i okólników świadczyła o tym, że księgozbiory szkolne były jednym z ważnych punktów zainteresowań władz zwierzchnich. Zadania biblioteki szkolnej, sposoby gromadzenia i użytkowania zbiorów oraz kategorie czytelników określało ustawodawstwo szkolne zawierające zasady organizacji gimnazjów austriackich.

Organizacja gimnazjum według *Zarysu organizacyjnego z roku 1849*

Szkolnictwo średnie w Galicji opierało się na ustawach i programach szkolnych obowiązujących w całej monarchii austriackiej. Podstawę działalności gimnazjów stanowiły wytyczne zawarte w wydanym w 1849 roku *Zarysie organizacji gimnazjów i szkół realnych w Austrii*. Po jego opublikowaniu organizacja Szkół Nowodworskich uległa zasadniczej zmianie. Do istniejących w Liceum św. Anny sześciu klas w roku szkolnym 1849/50 dodano siódmą, a w roku następnym powstała ósma klasa. Dekretem cesarskim szkoła otrzymała w 1850 roku nazwę c. k. Gimnazjum św. Anny pierwszego rzędu, które przestało być zależne od uniwersytetu i dostało się pod nadzór nowo utworzonej Rady Szkolnej Krajowej. Celem gimnazjum było „1) udzielanie wykształcenia ogólnego przy wybitnym posługiwaniu się językami klasycznymi i ich literaturą, a zarazem przez to 2) przygotowanie do studiów uniwersyteckich”⁷. Na czele gimnazjum, dzielącego się na gimnazjum wyższe i niższe (każde składało się z czterech klas), stał mianowany przez cesarza dyrektor, sprawujący nadzór nad wszystkimi zbiorami środków naukowych, do których należała m.in. biblioteka szkolna.

W *Zarysie organizacyjnym* znalazł się rozdział poświęcony zbiorom środków naukowych. Zalecano tam, aby w każdym gimnazjum istniała regularnie powiększana biblioteka, podzielona na bibliotekę dla nauczycieli i bibliotekę uczniów. Określono również, jakie dzieła i w jaki sposób należy je nabywać do obu bibliotek, a także kto ma sprawować kontrolę nad księgozbiorami. Biblioteka nauczycieli miała być zaopatrywana „przede wszystkim w takie dzieła, których nauczyciele potrzebują do postępu w swojej wiedzy i gruntownego udzielania nauk, a których sprawienie przekracza możliwości finansowe poszczególnych nauczycieli. Użycie środków pieniężnych przeznaczonych na tę bibliotekę, dokonuje się na propozycję któregoś z nauczycieli, a za uchwałą grona nauczycielskiego. Zarząd biblioteki (nabywanie, układanie, katalogowanie książek, nadzór nad ich wypożyczaniem itp.) sprawuje albo sam dyrektor albo poruczy go wyraźnie jednemu z rzeczywistych nauczycieli gimnazjum”⁸.

W Gimnazjum św. Anny opiekunami księgozbiorów (nazywani ówczesnie zawiadowcami księgozbiorów) byli przeważnie nauczyciele języków klasycznych i nowożytnych, bądź przedmiotów humanistycznych. Przedstawione w *Zarysie*

⁶ H. Kopia, *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, Lwów 1900, s. 42.

⁷ M. Janelli, K. Missona (oprac.), *Zbiór ustaw i rozporządzeń odnoszących się do szkół średnich w Galicji*, t. 1, Lwów 1914, s. 15–18.

⁸ Ibidem, s. 23–24.

organizacyjnym i w późniejszych jego uzupełnieniach zasady wewnętrznej organizacji i funkcjonowania bibliotek obowiązywały we wszystkich gimnazjach na terenie Austrii bez większych zmian do 1918 roku.

Program nauczania w średnich szkołach galicyjskich

Program nauczania obowiązujący w austriackich gimnazjach i jego humanistyczny charakter w znacznym stopniu wpływał na zawartość księgozbioru szkolnego. Jednolity plan nauki w szkołach średnich w Austrii zawarty został w *Zarysie organizacyjnym*, w okólnikach Rady Szkolnej Krajowej oraz w programie nauczania z roku 1910. W klasycznym Gimnazjum św. Anny trzem językom: łacińskiemu, niemieckiemu i greckiemu poświęcono 50% wszystkich godzin nauki⁹. Stosunkowo niewiele czasu, w porównaniu z innymi językami, przeznaczono na nauczanie języka polskiego. Cel nauki języka ojczystego stanowiła m.in. znajomość historyczna i estetyczna utworów z literatury narodowej, które tym samym musiały znaleźć się w księgozbiórze gimnazjalnym. Z innych przedmiotów wykładanych w szkołach średnich na uwagę zasługiwała nauka historii, która obejmowała głównie dzieje Austrii, ale zgodnie z programem miała uwzględniać także historię kraju ojczystego¹⁰.

Pewne zmiany w planie nauki gimnazjum nastąpiły w roku szkolnym 1910/11. Od tego roku obowiązywał nowy program nauczania, który ze względu na potrzeby ogólnego wykształcenia podkreślił rolę przedmiotów ścisłych¹¹.

Precyzując treść i zakres nauczania dla każdej klasy i każdego przedmiotu, obok wskazówek metodologicznych programy szkolne, obowiązujące do 1918 roku, zawierały cenne informacje na temat piśmiennictwa, z jakiego należało korzystać przy nauczaniu poszczególnych przedmiotów naukowych. Profil księgozbioru bibliotecznego był zatem ściśle związany z programem nauczania obowiązującym w klasycznym Gimnazjum św. Anny.

Przechowywanie księgozbioru w bibliotece dla nauczycieli

Gimnazjum św. Anny aż do końca XIX wieku, do czasu oddania do użytku nowego gmachu szkoły przy placu Na Groblach w 1898 roku, nie posiadało właściwego lokalu bibliotecznego, a księgozbiór szkolny przechowywany był w złych warunkach, co powodowało jego niszczenie oraz trudności w udostępnianiu. W połowie XIX wieku biblioteka nauczycielska zajmowała salkę, zwaną dawniej skarbcem, gdzie w 1835 roku przeniesiono zbiory z kancelarii szkolnej¹². W roku 1850 ze względu na dość duży napływ uczniów, dyrektor szkoły wystosował pismo do władz zwierzchnich z propozycją poszerzenia ówczesnego gmachu szkoły przy ul. św. Anny. W nowym pawilonie, który mieścił się od strony Plant miała znaleźć się także biblioteka, która

⁹ Ibidem, s. 19.

¹⁰ Ibidem, s. 22.

¹¹ *Plan nauki dla gimnazjów galicyjskich*, Lwów 1909, s. 4.

¹² *Programma popisów publicznych uczniów ces: król: Liceum Krakowskiego Ś. Anny z roku szkolnego 1848/49*, Kraków 1849, s. 9.

dotychczas mieściła się w niewłaściwym miejscu. Na realizację projektu zabrakło jednak funduszy i warunki przechowywania księgozbioru nie uległy zmianie¹³.

Katastrofalny dla biblioteki okazał się pożar Krakowa w dniu 18 lipca 1850 roku, w czasie którego ucierpiał też budynek Gimnazjum św. Anny. Mimo starań Stanisława Pogonowskiego, ówczesnego opiekuna biblioteki nauczycielskiej, wiele cennych dzieł uległo bezpowrotnemu zniszczeniu. Dużo czasu i miejsca wymagało następnie porządkowanie ocalałego księgozbioru, liczącego ponad 4000 zbiorów. Księgozbiór biblioteczny mieścił się w sześciu dużych piętrowych szafach, w których książki poukładane były działami (historia i geografia, filologia, język i literatura niemiecka, język i literatura francuska, fizyka, matematyka, język polski, dzieła rozmaitej treści). Niewielka salka, w której znajdowała się biblioteka nauczycielska była wilgotna, nie posiadała ogrzewania, co było uciążliwe nie tylko dla opiekuna zbiorów, ale powodowało to również niszczenie książek. W roku szkolnym 1851/52 przeniesiono część książek z biblioteki nauczycielskiej do dwóch dużych szaf w kancelarii szkolnej, umieszczając tam 575 dzieł rozmaitej treści niezbędnych do codziennego i podręcznego użytku¹⁴.

Sytuacja poprawiła się nieznacznie w latach 70. XIX wieku, kiedy to postanowiono przenieść bibliotekę nauczycielską do sali, w której mieściła się wcześniej jedna z klas gimnazjalnych¹⁵.

Jednak warunki lokalowe biblioteki nie poprawiły się na długo, bo już w 1887 roku w jednym z protokołów konferencji nauczycielskich pisano o niedogodnościach pomieszczenia bibliotecznego: „izba, w której się znajduje główny księgozbiór jest ciemna i bardzo ciasna, szafy przeważnie za głębokie. Przeważnie w półkach tych szaf ustawiono książki w trzech, a nawet czterech szeregach za sobą, co zarówno przy przeprowadzaniu kontroli i odbioru trudności przysparzało, jako też przy wypożyczaniu sprawia zawiadowcy biblioteki niemało kłopotu”¹⁶. Wiele książek nie nadających się do wypożyczenia i wymagających oprawy leżało na stołach¹⁷.

Jan Leniek pisał w 1888 roku, że „rzadko która biblioteka gimnazjalna może się poszczycić takim zbiorem, ale też pewnie żadna nie ma tak złego pomieszczenia jak nasza”. W pomieszczeniu bibliotecznym nie można było zachować należytego porządku i czystości, ponieważ „sypało się ciągle z sufitu tak, że nie podobna było być w bibliotece bez nakrycia głowy”¹⁸.

W 1890 roku przy spisaniu nowego inwentarza zbiorów pisano, iż książki „mniej używane były tak zakurzone, że nabawiły przepisującego inwentarz [profesora Ignacego Kranza] na dłuższy czas choroby oczu i gardła”¹⁹.

¹³ J. Bąk, *Semper in altum*, Kraków 1976, s. 124.

¹⁴ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1847–1852*. Sygn. GLN 23. *Pismo Stanisława Pogonowskiego z dn. 21. XI 1852*.

¹⁵ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1877–1880*. Sygn. GLN 5. *Protokół z 11 i 18. XI 1877*.

¹⁶ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9. *Protokół z 18 XI 1887*.

¹⁷ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9. *Protokół z 11 XII 1887 oraz Protokół z 6 X 1889*.

¹⁸ J. Leniek (oprac.), *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum Św. Anny w Krakowie*, Kraków 1888, s. CLXX.

¹⁹ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9. *Protokół z 31 X 1890*.

Pomieszczenie odpowiednie ze względu na wartość i wielkość zbiorów bibliotecznych otrzymała biblioteka nauczycielska dopiero w 1898 roku, po przeniesieniu szkoły do nowego budynku przy placu Na Groblach. Księgozbiór biblioteki dla nauczycieli został umieszczony na parterze w trzech osobnych salach²⁰. Biblioteka działała tam bez przeszkód aż do wybuchu I wojny światowej, kiedy to zamknięto ją z powodu przejęcia budynku szkoły przez wojsko i przemianowaniu go na wojskowy szpital zakaźny²¹. W 1918 roku po opuszczeniu pomieszczeń przez wojsko rozpoczęto porządkowanie biblioteki nauczycielskiej, zaginęło wówczas wiele pozycji²².

Finansowanie biblioteki

Biblioteka nauczycielska Gimnazjum św. Anny finansowana była z własnych dochodów zakładu oraz z dotacji ze skarbu państwa. Na własne dochody szkoły składały się corocznie taksy wstępne, czyli jednorazowe opłaty, które pobierano od uczniów wstępujących do gimnazjum, datki na środki naukowe oraz taksy za wydane duplikaty świadectw semestralnych i świadectw dojrzałości²³. Na powiększenie zbiorów bibliotecznych – ale tylko w nieznacznym stopniu i nie co roku – wpływał także przychód ze sprzedaży w księgarniach drukowanych sprawozdań dyrektora szkoły²⁴.

Główne i stałe źródło funduszy na środki naukowe stanowiły do 1878 roku dotacje ze skarbu państwa, pochodzące z funduszu naukowego. Dotacja na uzupełnienie zbiorów bibliotecznych wynosiła w Gimnazjum św. Anny 100 złr, szkoła pobierała ją corocznie w urzędzie podatkowym w Krakowie²⁵. W 1878 roku nastąpiła zasadnicza zmiana i ze względów oszczędnościowych uchylono dotacje rządowe. Wychodząc z założenia, że z biegiem czasu starsze szkoły, do których należało m.in. Gimnazjum św. Anny, mogły już dostatecznie dobrze zaopatrzyć bibliotekę i gabinety w potrzebne pomoce naukowe, Ministerstwo Wyznań i Oświecenia wniosło wszelkie subwencje udzielane ze skarbu państwa. W miejsce tego zasiłku stworzono dla zakładów naukowych inne źródło dochodów. Datki dobrowolnie składane dotychczas według okoliczności i w dowolnej kwocie od 1879 roku pobierało się od każdego ucznia w kwocie nie mniejszej niż 1 złr. Zarazem Ministerstwo określiło według kategorii zakładów minimalną kwotę dochodów na zbiory naukowe, do której każdy zakład miał prawo. Brakującą część kwoty pokrywano ze skarbu państwa.

Fundusze Gimnazjum św. Anny pochodzące z dochodów własnych (taks wstępnych, datków po 1 złr i należności za duplikaty świadectw) zwykle przekraczały ustalone przez Ministerstwo minimalne kwoty na zbiory naukowe, ale często były one dla szkoły niewystarczające. Finanse przeznaczano głównie na nabywanie i oprawę

²⁰ J. Bąk, *Semper in altum*, Kraków 1976, s. 181.

²¹ *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1916*, Kraków 1916, s. 47.

²² *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1918*, Kraków 1918, s. 7.

²³ H. Kopia, *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, Lwów 1900, s. 41.

²⁴ *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1876*, Kraków 1876, s. 37.

²⁵ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1869–1873*. Sygn. GLN 33, k. 65, k. 276, k. 485, k. 774.

książek, prenumeratę czasopism, opracowanie zbiorów oraz sprzęt do biblioteki. Na powiększanie zbiorów bibliotecznych mogły być przeznaczane niewielkie kwoty w stosunku do potrzeb, stąd często zdarzało się, że wydatki na środki naukowe były wyższe od wpływów. W efekcie część pieniędzy przeznaczonych na bibliotekę w danym roku wydawano na zeszłoroczne długi lub kredyty zaciągnięte w księgarniach. W 1877 roku „nadwyżka wydatków była nieuniknioną, gdyż potrzeby są wielkie, szczególnie nauczycieli gotujących się do egzaminu rządowego”²⁶. Deficyt w 1879 roku spowodowany został „sprowadzeniem szaf na umieszczenie antyków bibliotecznych – tudzież drugich szaf nabytych na licytacji księgarni Nowoleckiego, wreszcie zakupieniem książek, których domagali się nauczyciele”²⁷.

W latach 80. XIX wieku biblioteka nauczycielska wymagała „oprawy bardzo znacznej ilości książek, których wiele w zeszytach porozkładanych leży na stołach i do wypożyczenia się nie nadaje, także sporządzenia katalogu kartkowego i odpowiednich na pomieszczenie tegoż pudełek”²⁸. W 1890 roku biblioteka potrzebowała „znacznego funduszu już to na spisanie w trzech egzemplarzach obszernego inwentarza, który w części (stara biblioteka) trzeba było dopiero tworzyć, już to na dokończenie katalogu kartkowego”²⁹. Natomiast w 1897 roku spore wydatki w bibliotece nauczycielskiej dotyczyły m.in. druku rewersów oraz przepisania katalogu³⁰.

Zakup nowych książek oraz wydatki związane z bieżącymi pracami bibliotecznymi sprawiały, że mimo istnienia stałych źródeł finansowania sytuacja biblioteki nauczycielskiej, szczególnie w ostatnich latach XIX w., nie była zadowalająca.

Źródła napływu księgozbioru do biblioteki

Systematyczny wzrost ilości książek w bibliotece nauczycielskiej zapewniały dwa główne źródła: zakup książek w księgarniach lub od osób prywatnych oraz dary. Na początku roku szkolnego odbywała się w szkole konferencja nauczycielska w sprawie ułożenia preliminarza na zakup środków naukowych dla zakładu, w skład którego wchodziły też zbiory biblioteczne. Każdy nauczyciel zwracał się do zawiadowcy biblioteki, czyli profesora opiekującego się księgozbiorem, ze swoimi propozycjami nabytków bibliotecznych, zamieszczając wśród nich dzieła potrzebne mu do wykładów. Bibliotekarz sporządzał wykaz książek, które miały być zakupione w danym roku szkolnym, „stosując się do potrzeb szkoły oraz uzasadnionych życzeń poszczególnych członków grona”³¹.

²⁶ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1877–1880*. Sygn. GLN 5. *Protokół z 11 i 18 XI 1877*.

²⁷ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1877–1880*. Sygn. GLN 5. *Protokół z 10 I 1879*.

²⁸ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9. *Protokół z 11 XII 1887*.

²⁹ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9. *Protokół z 31 X 1890*.

³⁰ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1896–1897*. Sygn. GLN 12. *Protokół z 30 X 1897*.

³¹ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1874–1877*. Sygn. GLN 4. *Protokół z 17 X 1875*.

Na konferencji poświęconej wyłącznie pozyskaniu środków naukowych ostatecznie sformułowano wnioski i uchwalono je, a następnie spis proponowanych do kupna dzieł z funduszów, jakimi dysponowała szkoła, przesyłano Radzie Szkolnej Krajowej, która ostatecznie zatwierdzała preliminarz użycia kwot na poszczególne działy środków naukowych³². Zatem żadne książki nie mogły dostać się do księgozbioru bibliotecznego bez aprobaty władz wyższych. Szkoła miała obowiązek przedkładania Radzie rachunków z zakupów, stąd wiadomo, że Gimnazjum św. Anny pod koniec XIX wieku zaopatrywało się w książki przede wszystkim w krakowskich księgarniach Daniela Edwarda Friedleina i Stanisława Andrzeja Krzyżanowskiego, a także Ferdynanda Baumgardtena i Aleksandra Nowoleckiego³³. Rachunki z tych księgarń zawierały oprócz rozliczeń pieniężnych również spisy dzieł nabytych.

Książki kupowano nie tylko w księgarniach, ale również od osób prywatnych. Zachowała się informacja o jednym większym zakupie prywatnym, a mianowicie w 1851 roku księgozbiór szkoły wzbogacił się o zakupioną z opłat wstępnych uczniów prywatną bibliotekę filologiczną profesora Jana Nowińskiego. Składała się z 425 dzieł w 7333 tomach i zawierała głównie dzieła literackie, filologiczne i historyczne³⁴.

Innym źródłem powiększania się księgozbioru była w dużym stopniu ofiarność społeczeństwa oraz różnych instytucji. Długie listy osób, które ofiarowały książki bibliotece drukowano często w sprawozdaniach dyrektora szkoły. Najczęściej dary osób prywatnych ograniczały się do jednej lub kilku książek, a wśród reprezentujących różne środowiska społeczne ofiarodawców często spotykało się nazwiska nauczycieli szkoły. Wśród wzbogacających bibliotekę nauczycielską darami instytucji wyróżniała się Akademia Umiejętności w Krakowie. Począwszy od 1892 roku w sprawozdaniach dyrektora Gimnazjum św. Anny niemal co roku wymieniano Akademię, która przysyłała szkole książki naukowe, materiały, prace i sprawozdania swych komisji, rozprawy wydziałów i inne.

Od lat 90. XIX wieku biblioteka nauczycielska regularnie uzupełniała swe zbiory wydawnictwami Ministerstwa Wyznań i Oświecenia, Rady Szkolnej Krajowej i Wydziału Krajowego, które przekazywały co roku po kilkanaście swych dzieł. Ofiarodawcami była też Dyrekcja Policji, Instytut im. Ossolińskich, Kasa im. Mianowskiego i inne instytucje. Liczbę podarowanych książek lub ich tytuły (co było rzadkie) podawano w sprawozdaniach dyrektora Gimnazjum św. Anny. Dary stanowiły w niektórych latach spory procent wszystkich nabytych dzieł w danym roku. Przykładowo w 1899 roku na 147 książek, które wpłynęły do biblioteki, 117 to dary. W 1904 roku wśród 174 nowych pozycji 102 pochodziły od ofiarodawców.

Opracowanie księgozbioru

W kwestii opracowania zbiorów bibliotecznych Gimnazjum św. Anny stosowało zalecenia władz oświatowych. Inwentarze sporządzano według wskazówek Rady Szkolnej Krajowej. W 1898 roku w sprawozdaniu dyrektora znalazł się katalog dzieł biblioteki nauczycielskiej.

³² AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1848–1898*. Sygn. GLN 2-13.

³³ AN Kraków. GLN. *Akta obrotów kasowych 1860–1889*. Sygn. GLN 74-76.

³⁴ *Sprawozdanie o stanie naukowym c. k. Gimnazjum Św. Anny w Krakowie z roku szkolnego 1850/51*, Kraków 1851, s. 37.

Zachowało się mało informacji o inwentarzu biblioteki, ale liczne rozporządzenia i okólniki Rady Szkolnej Krajowej świadczyły o tym, że był zbliżony do tego określonego przez władze zwierzchnie. Rada rozporządzeniem z 1872 roku nakazywała spisanie inwentarzy zbiorów naukowych na ustalonych przez nią formularzach „w trzech równobrzmiących egzemplarzach (dla Rady Szkolnej Krajowej, dyrekcji i zawiadowcy zbioru), a co roku należy na osobnych arkuszach dołączać do rocznych rachunków z funduszków na zbiory naukowe odpisy inwentarzy, zawierające nabytki ostatniego roku”³⁵. Zgodnie z istniejącymi przepisami główne inwentarze musiały „być przedkładane co 3 lata, koszta przypadające na odpisywanie takowych, uwzględniono przy wymierzeniu funduszków na wydatki kancelaryjne”³⁶. W 1885 roku wezwano dyrekcję szkoły „by zarządziła założenie nowych inwentarzy naukowych”, a do zestawienia ich w trzech egzemplarzach wyznaczono termin do końca grudnia 1890 roku³⁷.

Nie zachowały się odpisy inwentarzy sprzed 1890 roku. Stosując się do wskazówek Rady Szkolnej Krajowej, w 1890 roku ukończono spisanie inwentarza biblioteki nauczycielskiej. Pracą tą zajął się Ignacy Kranz, z powodu znacznej liczby dzieł zajęło to przeszło osiem miesięcy. Pracował po 5 godzin dziennie. Na początku „trzeba było spisać książki ze starej biblioteki, które do żadnego inwentarza nie były wciągnięte.[...] Stara biblioteka mieści w sobie 777 pozycji w 1250 tomach. Dalszy ciąg inwentarza przepisano z dotychczasowego w ten sposób, że z każdego z 24 działów wyjmowano pozycje należące do jednego roku, obejmuje 3572 pozycje (razem 4349 pozycji w 7469 tomach)”³⁸.

Jak wynikało z relacji z 1890 roku wcześniej inwentarz podzielony był na 24 działy. Począwszy od lat 60. XIX wieku działami przedstawiano również wszystkie nabytki do księgozbioru biblioteki nauczycielskiej ujmowane w corocznych sprawozdaniach dyrektora. Najczęściej powtarzały się działy: dzieł pedagogicznych, języka polskiego, języka łacińskiego, języka greckiego, autorów łacińskich i greckich, języka niemieckiego, dzieł historycznych, geografii, matematyki, fizyki, historii naturalnej, słowników, czasopism naukowych. O późniejszych pracach inwentaryzacyjnych nie znaleziono żadnych informacji.

Niewiele także wiadomo o katalogu biblioteki z tamtego okresu. Przy porządkowaniu biblioteki gimnazjalnej w 1852 roku wśród wielu potrzeb wymienionych w piśmie do Rady Szkolnej Krajowej znaleźć można wzmiankę o „czterech pudełkach w formie wielkich ksiąg *in folio* potrzebnych do zachowania katalogów bibliotecznych przeszło 1300 sztuk ćwiartek arkuszowych wynoszących”³⁹. W latach 1887–1889 ustalając na konferencjach nauczycielskich rozdział funduszków, podkreślano konieczność „sporządzenia katalogu kartkowego i odpowiednich na pomieszczenie tegoż pudełek”⁴⁰.

³⁵ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1869–1873*. Sygn. GLN 33, k. 517.

³⁶ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1869–1873*. Sygn. GLN 33, k. 529.

³⁷ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1881–1885*. Sygn. GLN 36, k. 856.

³⁸ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9, *Protokół z 31 X 1890*.

³⁹ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1847–1852*. Sygn. GLN 3. *Rachunek nr 23*.

⁴⁰ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1887–1891*. Sygn. GLN 9, *Protokoły z 11 XII 1887, 11 XI 1888, 6 X 1889*.

Szczegółowe instrukcje dotyczące katalogów zostały wydane w 1896 roku, kiedy to Ministerstwo Wyznań i Oświecenia, chcąc umożliwić lepszy dostęp do bibliotek szkół średnich, poleciło „drukować katalogi bibliotek naukowych kolejno w corocznych programach podług jednolitego planu”⁴¹. W 1893 roku Rada Szkolna Krajowa przesłała Gimnazjum św. Anny *Zasady, według których należy układać drukowane katalogi bibliotek nauczycielskich w szkołach średnich*. Opierając się na tych wytycznych oraz na objaśnieniach zawartych w okólniku Rady, w sprawozdaniu dyrektora gimnazjum na rok szkolny 1898 ukazał się katalog biblioteki nauczycielskiej ułożony przez profesora Jana Czubka, zawiadowcę księgozbioru dla nauczycieli. Obejmował on ponad 2000 pozycji podzielonych na 13 działów: dział I – encyklopedia, II – filozofia i estetyka, III – pedagogika i szkolnictwo, IV – filologia nowoczesna, V – filologia klasyczna, VI – filologia nowoczesna, VII – lingwistyka, VIII – geografia, etnografia, statystyka, IX – historia powszechna, X – historia austro-węgierskiej monarchii i jej krajów, XI – matematyka, XII – historia naturalna, XIII – fizyka⁴². Katalog ten, chociaż zawierał pozycje najbardziej wartościowe, nie uwzględniał jednak wszystkich dzieł znajdujących się w bibliotece nauczycielskiej, których liczba w tym czasie była blisko dwa razy większa.

Skład księgozbioru i jego rozwój

Biblioteka nauczycielska posiadała takie dzieła, których nauczyciele potrzebowali do nauczania oraz do doskonalenia własnej wiedzy, a ze względu na humanistyczny charakter szkoły księgozbiór nasycony był przede wszystkim piśmiennictwem filologicznym. W 1849 roku biblioteka zawierała 1865 dzieł kompletnych, 700 defektów i dubletów, a liczyła ogółem 2565 tomów⁴³.

Z biegiem lat zbiory stopniowo się powiększały, każdego roku przybywało średnio po kilkadziesiąt tomów. Najwięcej było w 1851 roku zakupiono wówczas 441 tytułów w 733 tomach, najmniej w 1860 roku – 31 dzieł. W 1888 roku według relacji Jana Leńka „biblioteka gimnazjalna liczy przeszło 10 000 tomów. Dzieli się zaś [m.in.] na: 1) bibliotekę nauczycieli, obejmującą 3290 dzieł a 5837 tomów, 2) starą bibliotekę, pochodzącą z czasów Księstwa Warszawskiego i Rzeczypospolitej Krakowskiej, obejmującą przeszło 2000 tomów, między tymi jest jednak połowa defektów”⁴⁴.

Dbano nie tylko o powiększanie księgozbioru, ale także o jego poziom. O starannym doborze wydawnictw do działu nauczycielskiego biblioteki świadczyły tytuły dzieł nowo zakupionych. Spis dzieł zakupionych w 1877 roku zawiera m.in. pisma Józefa Korzeniowskiego, poezje Teofila Lenartowicza, listy Juliusza Słowackiego, dzieła Williama Szekspira⁴⁵. W 1879 roku wśród nabytków znalazła się korespondencja

⁴¹ H. Kopia, *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, Lwów 1900, s. 42.

⁴² *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1898*, Kraków 1898, s. 1–10.

⁴³ *Programma popisów publicznych uczniów ces: król: Liceum Krakowskiego Ś. Anny z roku szkolnego 1848/49*, Kraków 1849, s. 9.

⁴⁴ J. Leniek (oprac.), *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum Św. Anny w Krakowie*, Kraków 1888, s. CLXX.

⁴⁵ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1874–1877*. Sygn. GLN 4. *Protokół z 29 X 1877*.

Adama Mickiewicza oraz *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*⁴⁶. W 1881 roku księgarnia Krzyżanowskiego dostarczyła szkole dzieła Zygmunta Krasińskiego, kilka powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego, Juliusza Verne'a, dzieła Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Johanna Wolfganga Goethego i Fryderyka Schillera⁴⁷. Wśród nabytków z 1912 roku znalazły się m.in. *Bibliografia polska XIX w.* Karola Estreichera, *Krytyka praktycznego rozumu* Immanuela Kanta, *Uczta Platona*⁴⁸.

Obszerny przegląd najcenniejszego piśmiennictwa biblioteki nauczycielskiej dał, wspomniany już wcześniej, jedyny zachowany katalog Jana Czubka zamieszczony w drukowanym sprawozdaniu dyrektora szkoły z roku 1898. W katalogu w trzynastu działach umieszczono 2568 pozycji w języku polskim, niemieckim, łacińskim i francuskim, a przewagę w nim miały dzieła humanistyczne. Najwięcej dzieł zawierał dział V – filologia klasyczna, który liczył 809 pozycji, w tym tytuły klasyków starożytnych w oryginale (Herodot, Homer, Horacy, Platon, Plutarch, Seneka, Sofokles, Wergiliusz i in.). Dział VI – filologia nowoczesna obejmował z kolei 545 dzieł w języku polskim oraz książki Honoriusza Balzaka, Georga Byrona, Pedro Calderona, Pierra Corneille'a, Dantego Alighieri, Johanna Wolfganga Goethego, Henrika Ibsena, Jeana La Fontaine'a, Felixa Lope de Vega, Moliera, Jana Jakuba Rousseau, Fryderyka Schillera, Voltaire'a i wielu innych przedstawicieli klasyki europejskiej. 172 pozycje znalazły się w dziale II – filozofia i estetyka, który zawierał m.in. prace Kartezjusza, Johanna Gottlieba Fichtego, Benedykta Spinozy, Hipolita Taine'a, Bronisława Ferdynanda Trentowskiego. Innym obszernym działem był dział III – pedagogika i szkolnictwo, w którym znalazło się 160 tytułów. Książki z historii Polski zaliczono w katalogu ze względów politycznych do działu IX – historia powszechna (zawiera 209 tytułów)⁴⁹.

Oprócz książek biblioteka nauczycielska posiadała także wiele czasopism. Początki jednak były skromne. W roku szkolnym 1850/51 prenumerowano tylko dwa czasopisma niemieckie⁵⁰. Począwszy od lat 60. XIX wieku liczba czasopism w bibliotece nauczycielskiej zaczęła wzrastać. Rozpoczęto prenumeratę czasopism zaleconych okólnikami Rady Szkolnej Krajowej. W 1871 roku wśród prenumerowanych pism pojawiła się „Biblioteka Warszawska”, rok później obok czasopism niemieckich znalazły się kolejne polskie tytuły – „Szkola” oraz „Przyrodnik”⁵¹. Corocznie zwiększano prenumeratę, a najwięcej czasopism w bibliotece było w latach 1902–1908 (od 30 do 36 pism, tytułów nie zamieszczano jednak w sprawozdaniach dyrektora). W 1912 roku prenumerata obejmowała następujące tytuły polskie: „Biblioteka Warszawska”, „Eos”, „Książka”, „Kosmos”, „Kwartalnik Historyczny”, „Lud”, „Pamiętnik

⁴⁶ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1877–1880*. Sygn. GLN 5, *Protokół z 26.X 1879*.

⁴⁷ AN Kraków. GLN. *Akta obrotów kasowych 1877–1882*. Sygn. GLN 76. *Spis książek z księgarni Krzyżanowskiego z r. 1881*.

⁴⁸ *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1912*, Kraków 1912, s. 48.

⁴⁹ *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1898*, Kraków 1898, s. 1–10.

⁵⁰ *Sprawozdanie o stanie naukowym c. k. Gimnazjum Św. Anny w Krakowie z roku szkolnego 1850/51*, Kraków 1851, s. 37.

⁵¹ *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1871*, Kraków 1871, s. 17; *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1872*, Kraków 1872, s. 46.

Literacki”, „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Polski”, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, „Przewodnik Bibliograficzny”, „Rodzina i Szkoła”, „Świat Słowiański”, „Wszelki Świat”, „Rocznik Krakowski”, „Rocznik Slawistyczny”⁵².

Księgozbiór biblioteki nauczycielskiej z roku na rok powiększał się i w 1914 roku osiągnął liczbę 8416 pozycji⁵³. W porównaniu z połową XIX wieku wzrósł on czterokrotnie. Zawierał dzieła w języku polskim, a także wiele pozycji w języku niemieckim, łacińskim i francuskim. Przewagę stanowiły w nim książki z literatury klasycznej, wiele było też tytułów z literatury polskiej. Uzupełnieniem księgozbioru stały się czasopisma prenumerowane przez bibliotekę oraz liczne wydawnictwa dostarczane przez Akademię Umiejętności. Zbiór biblioteczny tworzył warsztat pracy nauczyciela gimnazjum, a jego bogata tematyka dawała profesorom możliwość pogłębiania swej wiedzy i zainteresowań, co z kolei wpływało na wysoki poziom nauczania, jaki reprezentowała szkoła w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku. Do wykorzystania księgozbioru zgromadzonego w bibliotece przyczyniły się starania opiekujących się nim profesorów.

Opieka nad księgozbiorem i jego wykorzystanie

Osobiste wysiłki i zainteresowania zawiadowców zbiorów bibliotecznych miały wpływ na dobry stan księgozbioru i sprawne funkcjonowanie biblioteki nauczycielskiej. Bibliotekarzem był jeden z nauczycieli szkoły, wypełniający swe czynności niezależnie od ciążących na nim obowiązków szkolnych. Do niego należało sporządzanie corocznych spisów dzieł planowanych do zakupu, opracowywanie zbiorów, nadzór nad ich wypożyczaniem⁵⁴. Do grupy wyróżniających się bibliotekarzy, których nazwiska znalazły się w sprawozdaniach dyrektora szkoły, należeli profesorzy: Stanisław Pogonowski (uporządkował księgozbiór biblioteki po pożarze Krakowa z dnia 18 lipca 1850), Leopold Świerz (przy pomocy 6 profesorów szkoły w 1877 roku wydzielił i ustawił książki w nowym pomieszczeniu biblioteki, w jednej z dotychczasowych klas gimnazjalnych), Ignacy Kranz (w 1890 roku spisał nowy inwentarz zbiorów), Jan Czubek (w 1898 roku sporządził katalog biblioteki nauczycielskiej). Do osób związanych z biblioteką należeli także kolejni dyrektorzy szkoły, według przepisów odpowiedzialni za całość zbiorów bibliotecznych⁵⁵. Szczególne miejsce wśród nich zajmował dr Leon Kulczyński – dyrektor szkoły w latach 1887–1922.

Odpowiednia opieka nad zbiorami gwarantowała ich przydatność dla czytelników, którymi byli profesorowie gimnazjum. Nie zachowały się jednak dane mówiące o liczbie książek wypożyczanych przez kadrę nauczycielską, z wyjątkiem roku szkolnego 1892/93, w którym to wypożyczono 467 dzieł na ogólną liczbę 5001 znajdujących się w bibliotece⁵⁶.

---

⁵² *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1912*, Kraków 1912, s. 48.

⁵³ *Sprawozdanie dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli Św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1914*, Kraków 1914, s. 58.

⁵⁴ H. Kopia, *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, Lwów 1900, s. 23.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 24.

⁵⁶ AN Kraków. GLN. *Akta administracyjne 1890–1894*. Sygn. GLN 39, k. 660.

Ani w sprawozdaniach, ani w materiałach archiwalnych nie znaleziono informacji o czytelnikach oprócz wzmianki z 1875 roku. Ówczesny dyrektor przedstawiając stan szkoły, na konferencji poświęconej zakończeniu roku szkolnego stwierdził, że biblioteka Gimnazjum św. Anny „dostarcza dość skromnego pokarmu dla każdego nauczyciela łaknącego wyższego wykształcenia. Do życzenia tylko pozostaje, by nauczyciele korzystali z dzieł, które posiadamy, aby książki nie zalegały po kilka lat u jednego bez użytku i nie wracały do biblioteki pokryte gęstym pyłem. [...] Z przyjemnością podnieść muszę, że dość znaczna liczba tutejszych nauczycieli oddana jest pracy umysłowej i otacza gimnazjum aureolą naukowości”⁵⁷.

Nieliczne informacje na temat profesorów wypożyczających książki uniemożliwiają przedstawienie stanu czytelnictwa kadry pedagogicznej szkoły. W książkach ogłoszeń z początku XX wieku (ogłaszano w nich ważniejsze komunikaty dotyczące aktualnych spraw gimnazjum) zamieszczano często upomnienia dyrektora szkoły wzywające profesorów do zwrotu książek i czasopism wypożyczonych z biblioteki nauczycielskiej. W 1903 roku dyrektor Kulczyński prosił wszystkich nauczycieli „o jak najrychlejszy zwrot niepotrzebnych podręczników szkolnych do biblioteki nauczycielskiej. Zdarza się bowiem, że niektórzy Panowie trzymają wypożyczone podręczniki całe lata u siebie”⁵⁸. W 1907 roku bibliotekarz pisał w książce ogłoszeń: „Jeżeli który z Panów ma jaki zeszyt z czasopism z lat ubiegłych proszę o zwrot, aby rocznik skompletować i oddać do oprawy”⁵⁹. Natomiast w 1913 roku Kulczyński zawiadamiał, że „z szafy na czasopisma zginął grudniowy zeszyt «Biblioteki Warszawskiej». Jeżeli który z Panów wypożyczył, uprasza się o najszybszy zwrot”⁶⁰.

Pomimo niewielu zachowanych informacji wiadomo, że biblioteka nauczycielska bez względu na małe, jak na jej potrzeby fundusze, nieustannie się powiększała, głównie dzięki zakupom, ale także darom osób prywatnych i instytucji. W jej księgozbiornie znajdowały się dzieła literatury klasycznej, dzieła naukowe, czasopisma rozmaitej treści, książki w języku polskim, niemieckim, łacińskim, greckim i francuskim, przy czym przewagę ze względu na charakter gimnazjum miały pozycje humanistyczne. Obok tych dzieł w bibliotece nauczycielskiej znalazła się liczna grupa podręczników szkolnych, wypisów, gramatyk i innych książek przydatnych nauczycielom do pracy dydaktycznej. Złe warunki lokalowe przeszkadzały przez długi czas w funkcjonowaniu biblioteki, ale umiejętna nad nią opieka ze strony zawiadowców zbiorów bibliotecznych oraz ze strony dyrekcji sprawiła, że księgozbiór mógł być udostępniany wszystkim potrzebującym profesorom.

Podsumowanie

Wysoki poziom nauczania zawdzięczała szkoła w dużym stopniu działalności biblioteki nauczycielskiej. Biblioteka ta działała zgodnie z zasadami organizacji szkół średnich i ich bibliotek, zawartymi w *Zarysie organizacyjnym* z 1849 roku oraz w zarządzeniach Rady Szkolnej Krajowej oraz Ministerstwa Wyznań i Oświecenia.

---

⁵⁷ AN Kraków. GLN. *Protokoły konferencji nauczycielskich 1874–1877*. Sygn. GLN 4. *Protokół z 2. VII 1875*.

⁵⁸ AN Kraków. GLN. *Książka ogłoszeń 1900–1905*. Sygn. GLN 70, s. 226.

⁵⁹ AN Kraków. GLN. *Książka ogłoszeń 1905–1913*. Sygn. GLN 71, s. 136.

⁶⁰ AN Kraków. GLN. *Książka ogłoszeń 1905–1913*. Sygn. GLN 71, s. 667.

W połowie XIX wieku biblioteka nauczycielska liczyła niewiele ponad 2600 pozycji, a w roku 1914 przekroczyła liczbę 8000 tytułów. Przyrost roczny wynosił około 200 pozycji. Wyraźny wzrost liczby pozycji do biblioteki miał miejsce w latach 90. XIX wieku i utrzymywał się nieprzerwanie do I wojny światowej.

W Gimnazjum św. Anny obok biblioteki dla nauczycieli, działała również biblioteka dla młodzieży, podzielona na księgozbiór dla uczniów wyższego i niższego gimnazjum oraz na książki szkolne dla ubogich uczniów. W 1914 roku biblioteka ta liczyła około 5000 tomów (w tym 2500 podręczników szkolnych).

Biblioteka Gimnazjum św. Anny była największą w Krakowie biblioteką gimnazjalną i zarazem najstarszą (powstała w 1812). Istniał związek między sprawnie działającą biblioteką szkolną a poziomem nauczania w szkole. Księgozbiór biblioteczny odgrywał istotną rolę w procesie wychowania i przygotowania uczniów do studiów uniwersyteckich, co stanowiło jedno z głównych zadań klasycznego Gimnazjum św. Anny w latach 1850–1914.

Bibliografia

- Archiwum Narodowe w Krakowie. *Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie. Akta administracyjne 1847–1911*. Sygn. GLN 23–46.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. *Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie. Akta obrotów kasowych 1860–1889*. Sygn. GLN 74–76.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. *Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie. Katalog dzieł defektowych 1836–1850*. Sygn. GLN 217.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. *Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie. Książki ogłoszeń 1882–1912*. Sygn. GLN 63–72.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. *Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie. Protokoły konferencji nauczycielskich 1848–1898*. Sygn. GLN 2–13.
- Baranowski M., *Przepisy praktyki szkolnej obejmujące zbiór ustaw szkolnych krajowych i państwowych, regulamin, nowe plany naukowe dla szkół ludowych pospolicitych i wydziałowych, statut organizacyjny nauki dopełniającej i przegląd najważniejszych rozporządzeń władz szkolnych*, Lwów 1898.
- Barycz H., *Historia szkół Nowodworskich: od założenia do reformy H. Kołłątaja*, Kraków 1988.
- Bąk J., *Semper in altum*, Kraków 1976.
- Bobrzyński M., *Statut Rady szkolnej krajowej galicyjskiej: studium prawno-polityczne*, Kraków 1903.
- Estreicher S., *Lata szkolne Stanisława Wyspiańskiego*, Kraków 1933.
- Ferenc M., *Collegium Nowodworskiego*, Kraków 2012.
- Graff T., Urbanek G., Strokowski W. (red.), *420 lat szkół nowodworskich 1588–2008*, Kraków 2008.
- Jahresbericht des k.k. Vollständigen Gymnasiums in Krakau für das Schuljahr 1853–1860*, Krakau 1853–1860.
- Janelli M., Missona K. (oprac.), *Zbiór ustaw i rozporządzeń odnoszących się do szkół średnich w Galicji, t. 1–2*, Lwów 1914–1917.
- Kopia H., *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, Lwów 1900.
- Korta K., *Gimnazjum św. Anny w Krakowie: wspomnienia ucznia z lat 1888–1896*, Kraków 1938.

- Leniek J. (oprac.), *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum św. Anny w Krakowie*, Kraków 1888.
- Piotrowska E., *Biblioteka Gimnazjum św. Anny w Krakowie w latach 1850–1918: praca magisterska pod kierunkiem dr Marii Kocójowej*, Kraków 1990.
- Plan nauki dla gimnazjów galicyjskich*, Lwów 1909.
- Programma popisów publicznych uczniów ces: król: Liceum Krakowskiego Ś. Anny z roku szkolnego 1948/49*, Kraków 1849.
- Sprawozdanie c. k. Dyrekcyi Gimnazjalnej przy św. Annie w Krakowie*, Kraków 1867–1872.
- Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich*, Lwów 1868–1916.
- Sprawozdanie Dyrektora c. k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli św. Anny w Krakowie*, Kraków 1873–1918.
- Sprawozdanie o stanie naukowym c. k. Gimnazjum św. Anny w Krakowie z roku szkolnego 1850/51*, Kraków 1851.
- Stinia M., *Państwowe szkolnictwo gimnazjalne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 2004.

Teachers' library in Gymnasium of St. Anne in Cracow (1850–1914)

Abstract

The article presents the activities of the teachers' library in the oldest Polish public school of secular character. The period in question covers the years 1850–1914. The author described the general outlines of the functioning of schools and libraries in the second half of the nineteenth and early twentieth century in the Austrian partition. Based on the analysis of archival materials on the Nowodworski Schools and the reports from schools' headmasters, the author addressed the issues related to the storage of collections, library funding, sources of inflow of books in the library, development of collection, its composition and quantitative increase, caring about book collection and its use. Efforts were made to show the link between efficiency of teachers', and high level of teaching in Gymnasium of St. Anne.

Key words: library school, Gymnasium of St. Anne (Cracow)

Ewa Piotrowska
Certified curator
Pedagogical University of Cracow
Main Library